

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Чжен Віри Абрамівни
«Конфуціанський складник трансформації китайського
суспільства в період «реформ та відкритості» (1978-2013 рр.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних
наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

1. Актуальність теми дисертації. Дисертаційне дослідження Віри Абрамівни Чжен «Конфуціанський складник трансформації китайського суспільства в період «реформ та відкритості» (1978-2013 рр.)» присвячене вивченню важливої наукової проблеми, яка не знайшла висвітлення в українській історіографії. Йдеться про вплив філософсько-етичного вчення конфуціанства на розвиток КНР у 1978-2013 рр., на перебіг реформ у різних сферах, на їхню успішність і зростання міжнародного впливу Китаю.

Стрімкий розвиток КНР продовж останніх десятиліть, особливо з початку XXI ст. є одним з найбільш важливих процесів, які трансформують сучасний світ – міжнародну систему і світову політику. За короткий історичний період Китай не лише здійснив успішну модернізацію, але й перетворився на одного з глобальних лідерів, кинув виклик єдиній наддержаві постбіполярного світу – США і розпочав поширення власної моделі розвитку і власної системи цінностей на увесь світ. При цьому Пекін використовує переважно інструменти «м'якої сили», тобто свої досягнення, торгівлю, інвестиції, допомогу, а також освіту й іншу продукцію у сфері культури. Одним з них є створення по усьому світу, включаючи Україну, Інститутів Конфуція. Усе це обумовлює актуальність теми дослідження, яка не викликає ніякого сумніву.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дослідженні.

У вступі дисертації чітко сформульовано предмет, об'єкт, мету, наукову новизну дослідження, обґрунтовано його хронологічні межі.

Структура дисертаційної роботи є збалансованою, відображає авторську концепцію та логіку дослідження, відповідає меті дисертаційного дослідження і спрямована на розкриття поставлених дисертанткою завдань. Загальний обсяг дисертації складає 240 сторінок. Список використаних джерел і літератури містить 460 найменувань, з них 42 латиницею і 82 китайськими ієрогліфами.

У розділі 1 *«Історіографія та джерельна база дослідження»* висвітлюється історіографія досліджуваної проблеми, джерельна база і методологія дослідження. Дисертантка залучила значний масив наукових праць українських і зарубіжних сінологів, передусім китайських. Джерельна база дисертації достатньо широка і різноманітна, і поділена дисертанткою на чотири групи, включаючи 1) директивні документи державних і партійних органів періоду «реформ та відкритості»; 2) доповіді, виступи, інтерв'ю і праці провідних китайських політичних діячів; 3) матеріали інформаційних агентств і ЗМІ; 4) конфуціанські канони («Чотирикнижжя» («Си-шу») і «П'ятикнижжя» («У-цзін»), та інші тексти, що формують конфуціанське вчення. Необхідною передумовою для опрацювання багатьох джерел було володіння дисертанткою китайською мовою.

У параграфі 1.3. авторка доводить неприйнятність європоцентристського підходу до вивчення Китаю, включаючи теорію «Східного Ренесансу», прихильники якої (М. Й. Конрад, Л. Д. Позднеева, О. Л. Фішман, ін.) вбачали в історії Китаю й інших держав Східної Азії існування періодів, типологічно схожих з європейським Середньовіччям, Відродженням і Просвітництвом. Натомість дослідниця підтримує культурно-цивілізаційний підхід, різновидом якого є концепція «організмичного натуралізму», започаткована британським сінологом Дж. Нідемом і розкрита у працях В. Кіктенка. Дослідниця поділяє підхід, що вивчення й розуміння політичних, економічних, соціальних явищ в

історії Китаю можливе лише на ґрунті звернення до його духовної культури в її релігійних і філософських проявах (с. 68).

У другому розділі *«Державотворчі процеси в КНР у період «реформ та відкритості»: традиції та новації»* спочатку висвітлюються основні положення конфуціанства, викладені в канонах «П'ятикнижжя» і «Чотирикнижжя», їхня еволюція з часу життя Конфуція (551-479 рр. до н.е.) до ХІІ ст. і в наступний період (п. 2. 1).

У п. 2. 2 «Конфуціанські принципи в практиці державного управління в період “реформ і відкритості”» і п. 2. 3. «Політичні і соціальні-економічні експлікації модернізаційних процесів у Китаї періоду “реформ і відкритості”» на основі аналізу історичних джерел, переважно директивних документів державних і партійних органів КНР простежено еволюцію поглядів керівництва щодо важливості відродження конкретних ідеологем, концептів та імперативів конфуціанства для модернізації держави. Показано поступову появу у виступах керівників держави і закріплення в офіційних документах концептів «сяокан» («суспільство малого добробуту»), «датун» («великого єднання»), «єднання з народом» («ціньмін»), «гармонії» («хе») і «соціальної гармонії» («хесе шехуей»), «хорошого керівника» («цзінлі») тощо. Виявлено поступові зміни в панівній ідеології КНР, що відбувались шляхом симбіозу максизму-маоїзму і конфуціанства. Дослідниця називає цей процес «щепленням конфуціанства до марксистської ідеології» (с. 55).

У п. 2. 3. висвітлено початок в кінці 1970-х – першій пол. 1980-х рр. економічних реформ в КНР у різних сферах, плани формування до 2020 р. суспільства «малого добробуту» («сяокан») і політику, спрямовану на їх реалізацію.

Важливим, на нашу думку, є висвітлення в дисертації початку в першій пол. 1980-х рр. політичних реформ в КНР (с. 123-124). Цей аспект досліджуваної проблематики суттєво менше вивчений дослідниками, ніж

соціально-економічні реформи. Показано, що політичні реформи включали розширення повноважень місцевої влади, посилення «колективності керівництва», запровадження вікових обмежень для складу керівних органів, широке залучення кваліфікованої молоді, розмежування функцій держави і партії в системі управління, усунення партійного керівництва зі сфер правових відносин і територіального самоврядування, формування системи державної служби, відокремлення адміністративної влади від управління комуною, відновлення волосних урядів як форми місцевого самоврядування в сільській місцевості, скорочення втручання партії у справи підприємств, розвиток внутрішньопартійної демократії, посилення законності. Такі підходи до демократії суттєво відрізнялись від західних, але, як показує авторка, були органічно притаманні китайській конфуціанській культурі.

У дисертації показано, що морально-етичний компонент був одним з найвагоміших чинників модернізаційних реформ. Виявлено зв'язок між конкретними ідеологемами, концептами й імперативами конфуціанства і логікою розгортання цих реформ.

У *третьому розділі* дисертації показано модернізацію в КНР у сфері культури, включаючи освіту, а також початок культурної експансії КНР, застосування концепції «м'якої сили» в зовнішній політиці.

У п. 3.1. висвітлено розвиток політики КНР у сфері культури, в основу якого було покладено повернення до принципів конфуціанства. Дисертантка проаналізувала основні державні і партійні документи, які визначили відповідні завдання, і простежила їхню реалізацію.

Водночас показано, що політика китайської держави у сфері культури мала не лише внутрішнє, але й зовнішнє спрямування. За словами дослідниці, Китай здійснював стратегію суттєвого розширення «неформальних кордонів власного суспільства за рахунок ціннісно-культурної китаїзації світу» (с. 144, 148). Як зазначається, крім розуміння

Китаю в географічному, політичному, економічному і військовому сенсах, його уявляли як просторово-часову соціокультурну спільноту людей, які тієї чи тієї мірою перейнялися китайською культурою, або зазнали соціокультурного впливу Китаю. Через реалізацію стратегії створення «могутньої культурної держави» КНР вибудовував китайський «соціокультурний простір», що виходить поза його територіальні межі» (с. 145). Це передбачає формування «китайського регіону», що не має чітких просторових меж, «з доступом до його провідних ресурсів і потенціалу; посилення в них управлінської ролі і впливу КНР – політичного, військового, економічного, культурного тощо. Для цього в КНР розроблені і реалізуються стратегії мирної побудови «гармонійного суспільства» і «гармонійного світу» в глобальній «великоханській» перспективі» (с. 145-146). З тексту роботи і її висновків випливає, що інструментом такої експансії КНР було конфуціанство.

Ці висновки дисертантки є важливим для розуміння політики КНР, як в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яку ми вивчаємо, так і в світі в цілому, включаючи Україну.

У п. 3.2. висвітлено досвід реформ в КНР у сфері освіти, передусім, вищої. Дисертантка добре описала державні підходи і рішення, спрямовані на розвиток системи вищої освіти, перетворення її на важливий інструмент підвищення якості нації і «м'якої сили» КНР.

Простежено застосування конфуціанських принципів в освіті, включаючи морально-етичний складник освіти, поняття «моральної освіти» (с. 161), самовдосконалення і виховання характеру учнів (с. 164), забезпечення згуртованості сім'ї (с. 165). Як зазначається, «школа має приділяти особливу увагу не лише розвитку розумових здібностей, а й передусім етичному вихованню, вчити мистецтву накопичення «соціального капіталу» через комунікацію, сприяти розвитку культурних

навичок і здатності засвоювати духовні цінності» (с. 164-165). Цілком обґрунтованим видається твердження дисертантки, що реформа освіти у напрямку перетворення її на якісну й сучасну була успішною завдяки поєднанню цілеспрямованої і наполегливої політики уряду та відродження конфуціанської системи цінностей (с. 165-166).

Водночас дослідниця висвітлює такі важливі питання як доступність вищої освіти для громадян та особливості здобуття освіти представниками національних меншин, які не отримали достатньої уваги в українській історіографії.

У п. 3.3. *"Вплив традиційних цінностей на зовнішню політику Китаю періоду «реформ і відкритості»* висвітлено реалізацію концепції «м'якої сили» як інструменту зовнішньої політики КНР. Дослідниця знаходить компоненти «м'якої сили» в текстах давньокитайських філософів, починаючи з конфуціанських трактатів VII-VI ст. до н.е. (с. 174). При цьому йдеться про реалізацію цієї концепції для встановлення впливу на інші держави й одержання влади над ними.

У п. 3.3. дисертації показано створення з цією метою Інститутів Конфуція (у вищих навчальних закладах) і класів Конфуція (в загальноосвітніх школах) по всьому світу, які є знаряддями «політики культурної експансії» КНР. Висвітлюються принципи їх діяльності (с. 190). Показано, що перший Інститут Конфуція було відкрито в 2004 р. в Південній Кореї. Тоді ж було прийнято постанову про відкриття ста центрів Конфуція по усьому світу. В 2018 р. вже існувало 548 Інститутів Конфуція в 154 країнах і 1193 класи Конфуція у 83 країнах.

У *Висновках* дисертаційного дослідження подано його узагальнені результати.

На підставі аналізу державних і партійних документів періоду реформ (1978-2013 рр.) висвітлено послідовність і цілеспрямованість дій

керівництва Китаю в схваленні відповідних рішень і їх реалізації у різних сферах. Показано місце і роль у них конфуціанства як «історико-культурного національного фундаменту» Китаю, його поступового поєднання з пануючою ідеологією.

Виділено і обґрунтовано чотири етапи застосування конфуціанства як ідеологічного фундаменту модернізаційних перетворень в КНР: 1) 1979-1985 рр.; 2) 1985-2007 рр.; 3) 2007-2013 рр.; 4) 2013 рр. – до сьогодні.

Показано дієвість звернення до відродження конфуціанства як держаної ідеології для ефективної реалізації модернізаційних перетворень.

Зроблено висновки про те, що конфуціанство використовується не лише для внутрішніх цілей, але також стало ідеологічною зброєю «ціннісно-світоглядного «завоювання» Китаєм світу (с. 198).

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Зміст дисертації засвідчує новизну, оригінальність і достовірність висновків і узагальнень, зроблених у процесі наукового дослідження. Висновки і ключові тези дисертації аргументовані й логічні.

Під час роботи над дисертацією В.А.Чжен опублікувала 19 статей і тез конференцій, у тому числі 8 статей у фахових наукових виданнях і одному фаховому зарубіжному виданні Ці публікації відповідають тематиці дисертаційного дослідження і відображають його результати. Результати дослідження були оприлюднені дисертанткою на 20 наукових конференціях.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Дисертаційна робота В. А. Чжен є важливим внеском в українську історичну науку. Одержані автором дисертації результати забезпечують розв'язання актуального наукового завдання. Викладені у

дисертації основні ідеї й результати дослідження мають наукову новизну, теоретичну і практичну цінність.

Накопичений фактичний матеріал, окремі положення і висновки дисертації сприяють кращому розумінню сучасного Китаю, його внутрішньої і зовнішньої політики, впливу на його розвиток давнього філософсько-етичного вчення конфуціанства.

Робота має практичну цінність з огляду на використання її результатів у подальших наукових дослідженнях з історії і зовнішньої політики КНР, подальшого вивчення досвіду реформу цій державі. Фактичний матеріал і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі підготовки лекцій, підручників і посібників з історії і зовнішньої політики КНР, міжнародних відносин, а також в процесі підготовки студентів до опанування цієї проблематики. Так, на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка викладається навчальна дисципліна «Китай в період реформ і відкритості» та інші китаєзнавчі дисципліни.

5. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації. Зміст анотації (українською і англійською мовами) відповідає основним положенням дисертації. Автореферат дисертації у повному обсязі розкриває структуру, основний зміст і наукові результати дисертаційного дослідження. У ньому в стислій формі викладено основні результати дисертаційної роботи, перелічено основні публікації автора з теми дослідження. Дисертацію і автореферат оформлено згідно вимог, встановлених МОН України.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Попри позитивне враження від дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і рекомендації.

1. На нашу думку, у вступі дисертації не достатньо чітко сформульовано завдання дослідження. У першому дослідницькому завданні об'єднано два завдання: перше – «проаналізувати і систематизувати джерельну базу дослідження», друге – «розглянути й оцінити стан наукової розробки проблеми в українській та закордонній історіографії» (С. 17). У другому і третьому також йдеться про огляд і систематизацію джерел. Шосте дослідницьке завдання, на нашу думку, включає кілька завдань, виокремлення яких сприяло б більш чітким висновкам. Сьоме завдання передбачає, що дисертантка має «довести значущість автентичного історичного минулого Китаю для ефективності здійснення модернізаційних процесів у державі та суспільстві» (с. 17). Крім того, що це речення потребує редагування, історики ставлять своїм завданням перевірити свою дослідницьку гіпотезу, а не довести її. У цьому випадку, на нашу думку, слід було б ставити завдання «з'ясувати» значущість певних явищ і процесів, а не «довести» їх.

Не достатньо чітке формулювання дослідницьких завдань мало вплив на висновки дослідження, які не дають відповідей на усі сформульовані у вступі дослідницькі завдання.

2) Застосований у дисертації міждисциплінарний підхід не викликає заперечень, більше того, вітається. Водночас у вступі і параграфі 1.3. не достатньо розкрито використані дисертанткою методи історичного дослідження (у той час як дисертація подається на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук).

3) У параграфі 1.1. розділу «Історіографія та джерельна база дослідження» велика увага приділяється висвітленню розвитку синології в Україні й СРСР, а також розвитку історичної науки в Китаї, у той час як назва параграфу («Історіографія проблеми») передбачає висвітлення стану наукової розробки проблеми дослідження.

Дисертантка часто обмежується простим переліком прізвищ авторів, які досліджували ті чи інші аспекти розвитку Китаю, або назвами праць, замість висвітлення основних напрямків і етапів розвитку наукової думки з проблеми дослідження, внеску попередників у її розв'язання та визначення питань, які залишились невирішеними.

4) При розгляді китайської історіографії дисертантка фокусується на працях марксистських авторів, навіть коли йдеться про період Китайської республіки 1912-1949 рр. При цьому не враховується історичний контекст, у якому були написані ці праці.

5) Не логічним видається нам принцип формування дисертанткою списку джерел і літератури.

По-перше, під «архівними джерелами» ми маємо на увазі неопубліковані джерела. Коли джерела опубліковані, навіть на сайтах архівів, вони перестають бути архівними. При цьому вони не втрачають свого значення. Ми живемо в інформаційну цифрову епоху. У зв'язку з цим відкриті до доступу архівні матеріали, як правило, друкуються (переважно онлайн). У контексті роботи В.А.Чжен, через специфіку державного устрою Китаю доступ до інформації є більш обмеженим, ніж в інших країнах. Надається доступ лише до тієї інформації, яку влада вважає за потрібне оприлюднити.

До-друге, у підрозділі «Документи міжнародних організацій» перераховано сайти цих організацій, а не назви документів, як передбачає назва.

По-третє, підрозділ «Конфуціанські першоджерела і матеріали, пов'язані з розвитком конфуціанської традиції» включає як джерела, так і наукову літературу з цієї проблематики. Проте для істориків важливим є поділ на історичні джерела і наукову літературу.

По-четверте, не підтримуємо поділ наукової літератури на «Монографічні дослідження та розділи в колективних монографіях», «Статті у наукових виданнях, аналітичні доповіді, тези наукових доповідей» і т.д. Вважаємо, що список наукової літератури має подаватися в алфавітному порядку. Тим більше не зрозуміло, чому розділ «Довідкова література» розташований між цими двома підрозділами наукової літератури, адже довідкова література не є науковою. Крім цього, до «Довідкової літератури» включено також джерела і наукову літературу.

6) Продовж усієї роботи простежується певна ідеалізація дисертанткою зовнішньої політики КНР, що реалізувалась на основі конфуціанських принципів «гуманізації» і «гармонізації» світу, на протигагу західним цінностям. Паралельно показано культурну експансію КНР, метою якої є «китаїзація» світу, його ціннісно-світоглядне «завоювання» Китаєм, ідеологічною «зброєю» чого є конфуціанство. Не зрозуміло, чи дійсно вважає дисертантка «китаїзацію світу» позитивним явищем. Було б бажано пояснити свою позицію.

7) Деякі положення дисертації є дискусійними або вимагають конкретизації.

Повертаємось до миролюбного характеру зовнішньої політики КНР, основаної на постулатах конфуціанства, на якому акцентує дослідниця, посилаючись на «батька» китайських реформ Ден Сяопіна (с. 175). На нашу думку, варто було б показати, що мірою модернізації, зростання економіки КНР у її зовнішній політиці відбулись суттєві зміни. З часом вона стала більш асертивною, наступальною. У деяких випадках для досягнення своїх інтересів Китай почав діяти з позиції сили. Прикладом цього є дії КНР в Південно-Китайському і Східно-Китайському морях. Найбільшої мірою це виявилось з 2013 р. Так, у листопаді 2013 р. КНР встановила зону «Оборонної повітряної ідентифікації» в Східно-

Китайському морі». З 2014 р. КНР розпочала будувати штучні острови в Південно-Китайському морі з військовими конструкціями на них тощо.

Проте аналогічні дії мали місце й до 2013 р. Як приклад, окупація КНР в 1996 р. рифу Панганібан в Південно-Китайському морі, який, згідно з Конвенцією ООН про закон про морі 1982 р. належить до виняткової економічної зони Філіппін. Ігнорування Китаєм положень цієї конвенції спричинило загострення ситуації в цьому морі на межі століть, яке тимчасово вдалось послабити підписанням у 2002 р. Декларації про код поведінки на морі між КНР і АСЕАН. З 2009-2010 рр. знову спостерігалось загострення ситуації, що сказалось передусім у силових діях китайських патрульних проти в'єтнамських суден. У травні-червні 2011 р. і квітні 2012 р. мали місце гострі дипломатичні конфлікти за острови Спратлі між КНР і Філіппінами. Це спонукало Філіппіни подати в 2013 р. позов стосовно незаконних дій Китаю в Південно-Китайському морі в Гаазький арбітражний суд, який у 2016 р. виніс рішення на користь Філіппін. Проте Китай просто відмовився його виконувати. Тож ми не поділяємо твердження дисертантки про мирну зовнішню політику КНР, що базується на конфуціанських принципах. Видається, що ці принципи не обумовлюють мирну зовнішню політику КНР або ж КНР відходить від них, що потребує пояснення.

Коли дослідниця пише про використання Китаєм інструментів «м'якої сили» у зовнішній політиці, вона зазначає, що при цьому використовуються «нематеріальні ресурси культури і політичні ідеали для здійснення впливу на людей в інших країнах» (с. 175). Також вона пише про «китайський варіант» «м'якої сили», за якої вона перетворилась на мистецтво переконання, «оволодіння розумами» людей і навернення симпатій до своєї країни і її культури» (с. 175).

Погоджуємось з дисертанткою, що концепція «м'якої сили» базується на здатності приваблювати (с. 172), переконувати, поширювати власні цінності, привертати на свою сторону не силовими методами. Проте це відбувається не лише у «китайському варіанті». Варто звернутися до праць американського політолога Джозефа Ная, автора цієї концепції. Навряд чи можна погодитись, що найбільш привабливими для іноземців є «нематеріальні ресурси культури і політичні ідеали» КНР. Найбільш привабливими для світу, на нашу думку, є якраз матеріальні чинники – економічні здобутки КНР, успіхи в розвитку економіки, які дозволили суттєво підняти рівень життя народу.

Інше дискусійне положення: «Геополітично ж китайська стратегія «м'якої сили» зорієнтована на розвиток відносин зі своїми найближчими сусідами для створення навколо Китаю своєрідного поясу безпеки» (с.182). Проте Китай використовує інструменти «м'якої сили» не лише стосовно своїх сусідів. Про це свідчить приклад України, діяльність Інституту Конфуція в Києві. Дослідниця сама відкидає власну тезу, коли на с.190 показує, що Інститути Конфуція діють по усьому світу. З 548 Інститутів Конфуція в 2018 р. 126 діяли в Азії, 59 – в Африці, 182 – в Європі, 160 – в країнах Американського континенту тощо.

Як пише дисертантка, першочерговим завданням КНР є зміцнення своїх позицій в Азійсько-Тихоокеанському регіоні через організацію АТЕС, а також в Південно-Східної Азії – через АСЕАН (с. 182). Для аргументації цієї думки автор посилається на нашу працю (пос.300). На нашу думку, в історичній роботі, обмеженій певними хронологічними межами (1978-2013 рр.), потрібно використовувати минулий час (тут і в інших місцях). По-друге, варто постійно конкретизувати, про який період, про які роки йдеться. У регіоні постійно відбуваються динамічні зміни, які стосуються і різних проектів регіоналізму. Ми не вважаємо, що

першочерговим завданням КНР було зміцнення позицій в Азійсько-Тихоокеанському регіоні через АТЕС і АСЕАН. Китай не є членом АСЕАН. Тут, очевидно, йдеться про формат «АСЕАН+1» за участю КНР. АТЕС є форумом, рішення в якому приймаються шляхом консенсусу, а не організацією. Наміри створити в його межах режим вільної торгівлі, зафіксовані в Богорській декларації 1994 р., були зірвані вже в кінці 1990-х рр. унаслідок Азійської фінансово-економічної кризи. Основним провідником впливів КНР у регіоні міг стати форум «АСЕАН+3» (грудень 1997 р.), у межах якого у 1998-2005 рр. розглядались плани підписання угоди про вільну торгівлі й, більше того, створення Східноазійської спільноти. Проте ці плани не були реалізовані. Після цього КНР підтримала ініціативу АСЕАН (2012 р.) про створення Регіонального усебічного економічного партнерства у рамках «АСЕАН+6». Ця угода була підписана в листопаді 2020 р. у форматі «АСЕАН+5» (без Індії).

8) Коли дисертантка пише про злиття марксизму і конфуціанства в ідеології КНР, на нашу думку, було б бажано конкретизувати, про яку інтерпретацію марксизму йдеться, про марксизм-маоїзм чи іншу. Адже, як відомо, існують різні інтерпретації марксизму (ортодоксальний марксизм, реформаторський марксизм, марксизм-ленінізм та інші).

9) У тексті зустрічаються певні фактологічні помилки.

Наприклад, на с. 186 відзначається «виникнення концепції Chimerica або G2, яку активно пропонують багато аналітиків світу, серед яких і відомий американський політолог Збігнєв Бжезінський», який «сьогодні наполегливо виступає за об'єднання зусиль США і КНР на глобальній арені». З цього приводу відзначимо, що Chimerica і G2 – це різні концепції. Термін «Чаймеріка» (Chimerica) запропонував у своїх працях британський історик Ніл Фергюсон, який мав на увазі взаємозалежність американської і китайської економік. Ідею створення великої двійки (G2) США і КНР

висловив З. Бжезінський, на той час аналітик Центру стратегічних і міжнародних досліджень, в інтерв'ю «Файненшл таймс» у січні 2009 р., у розпал глобальної фінансово-економічної кризи. З. Бжезінський не може «сьогодні наполегливо виступати за об'єднання зусиль США і КНР на глобальній арені» як через суттєву зміну міжнародної ситуації, політики КНР і стану американсько-китайських відносин з 2009 р., так і через його смерть у 2017 р.

7. Загальний висновок та оцінка дисертації. Проте ці зауваження носять рекомендаційний, дискусійний характер і не зменшують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Віри Абрамівни Чжен. Дисертація «Конфуціанський складник трансформації китайського суспільства в період «реформ та відкритості» (1978-2013 рр.)» є актуальним, цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані та достовірні наукові положення, відповідає вимогам до такого виду кваліфікаційних робіт і відповідає «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р, № 1159 від 30.12.2015 р., та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор Чжен Віра Абрамівна заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн історичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Н.Д.Городня

29 квітня 2021 р.

Підписав
В.Чжен
КАРАУЛЬНА Н.В.
29.04.2021 р.

15